

Судакова О.І.,*к.т.н., доцент,**доцент кафедри обліку, економіки і управління персоналом підприємства,
Придніпровська державна академія будівництва та архітектури***Щеглова О.Ю.,***к.т.н., доцент,**доцент кафедри обліку, економіки і управління персоналом підприємства,
Придніпровська державна академія будівництва та архітектури***Гасенко О.О.,***магістр,**Придніпровська державна академія будівництва та архітектури*

ГОЛОВНА ХАРАКТЕРИСТИКА МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. Основою забезпечення достатнього рівня економічної безпеки підприємства як підприємницької структури є підтримка його сталого і максимально ефективного функціонування тепер і нагромадження достатнього потенціалу для збалансованого розвитку і стабільного зростання в майбутньому. При цьому сталість розглядається як здатність системи зберігати рух наміченою траєкторією, тобто підтримувати намічений режим функціонування. Кожне підприємство має самостійно визначати і підтримувати сталий безпечний стан, для якого характерна збалансованість загроз і протидій у межах життєвого простору, коли граничні значення неминуче, випадково і дискретно впливаючих на підприємство зовнішніх збурень викликають такі за величиною відхилення його від стану безпеки, що дають змогу повертатись у вихідний стан. Інтервал значень параметрів зовнішніх збурень, за яких система здатна стало функціонувати, пропонується називати зоною безпеки. Умова підтримки сталого стану економічної безпеки вимагає забезпечення здатності системи після закінчення перехідних процесів розвитку повернутися в заданий стаціонарний (рівноважний) стан. При цьому необхідно виділити додаткову умову економічної незалежності підприємства, коли система після несприятливих відхилень повертається в безпечний стан в основному за рахунок власних ресурсів.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, сталість, економічна безпека розвитку підприємства, система управління економічною безпекою підприємства.

Постановка проблеми. Підвищення агресивності зовнішнього середовища привело до виникнення нових загроз і посилення їх впливу на результативність діяльності підприємств. Тому в сучасних умовах для національних підприємств особливої актуальності набули питання забезпечення економічної безпеки саме процесів їх розвитку, що вимагає якісно нового підходу до ідентифікації сутності економічної безпеки. Її варто розглядати не тільки як забезпечення стану найкращого використання ресурсів із запобігання загроз підприємництву, але і як створення умов стабільного, ефективного функціонування і одержання прибутку. Саме підтримка сталості процесів розвитку і буде основою для забезпечення економічної безпеки підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні в науковій літературі значна увага приділяється питанню економічної безпеки підприємств. Вагомий вклад у дослідження, пов'язані з проблемами економічної безпеки, зробили такі вітчизняні і зарубіжні науковці, як Н.С. Безугла, О.Р. Бойкевич, Т.Г. Васильців, Г.Б. Веретенникова, О.А. Грунін, С.О. Грунін, Я.А. Жаліло, А.В. Иванов, А.В. Кірієнко, Р.М. Качалов, Г.Б. Клейнер, Г.В. Козаченко, Т.Б. Кузенко, В.А. Ліпкан, В.Я. Пригунов, А.С. Соснін, А.Г. Шаваєв, В.В. Шликов, В.І. Ярочкін, В.М. Ячменьова та ін. [1–4].

Дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених показують, що для підприємства більш важливим є не уникнення загрози взагалі, а вміння її вчасно і точно передбачити для того, щоб вжити необхідних заходів. Це стосується як підприємств, що знаходяться у кризовому стані, так і успішних підприємств.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Залишилася невирішеною проблема управління сталістю роботи підприємства для забезпечення економічної безпеки розвитку підприємства в умовах нестабільного економічного середовища, що й зумовило вибір теми цієї статті.

Метою статті є розроблення теоретичних положень щодо управління сталістю роботи підприємства як головної характеристики механізму управління економічною безпекою підприємства для забезпечення економічної безпеки його розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основою для забезпечення достатнього рівня економічної безпеки підприємства як підприємницької структури є підтримка його сталого і максимально ефективного функціонування зараз і нагромадження достатнього потенціалу для збалансованого розвитку і стабільного зростання в майбутньому, що зумовлює необхідність детального вивчення питань управління рівнем сталості підприємства.

Економічний зміст терміна «сталість» нерозривно пов'язаний із загальнофілософським визначенням цього поняття. Так, під сталістю будь-якого явища або процесу мається на увазі несхильність його до коливань і змін; твердість, надійність, стабільність, перебування в одному стані; здатність зберігати цей стан, незважаючи на дію різних сил. У широкому сенсі проблема сталості підприємства визначається стабільністю навколишнього економічного середовища і як ринкова категорія відбиває зміст його стану в ринковому середовищі. Сама ж сталість є однією з найважливіших характеристик поведінки

відособленої, автономно функціонуючої системи щодо тих зовнішніх умов, у яких вона знаходиться.

Саме тому головна мета формування організаційно-управлінського механізму забезпечення економічної безпеки підприємства полягає у створенні внутрішніх і почасти зовнішніх умов, котрі піддаються регулюванню з боку економічних суб'єктів, для сталого функціонування і розвитку підприємства в гармонічній взаємодії із соціально-економічним, технологічним і природним середовищем.

У зв'язку з цим підприємство доцільно розглядати як своєрідний системний інтегратор – цілісний економічний суб'єкт, що поєднує в часі й у просторі різноманітні соціально-економічні процеси і отримує ефект шляхом використання системних мультиплікативних ефектів. При цьому підприємство є як відносно сталою, цілісною і відмежованою від навколишнього середовища самостійною соціально-економічною системою, яка інтегрує в часі і просторі процеси виробництва (реалізації) продукції і відтворення ресурсів. Сполучною ланкою між цими процесами є потенціал підприємства – сукупність ресурсів і можливостей, що визначають характеристики його розвитку за зміни навколишнього середовища.

Забезпечення сталості підприємства вимагає такої організації його виробничо-господарської діяльності, яка дає змогу забезпечити стабільні техніко-економічні показники й ефективно адаптуватися до збурень навколишнього і внутрішнього середовища.

До основних видів сталості системи прийнято відносити рівновагу, гомеостазис і стаціонарний режим функціонування.

Під рівновагою розуміється такий стан системи, що характеризується рівністю попиту та пропозиції всіх наявних у системі ресурсів. Стан рівноваги може характеризуватися незмінністю деяких показників системи (обсягу постачань, прибутку) або припустимими відхиленнями від їх заданих рівнів. Рівновага багато в чому характеризується взаємодією різноспрямованих сил, вплив яких взаємно погашається таким чином, що властивості системи, які спостерігаються, залишаються незмінними. Рівновага має місце, коли всі діючі сили взаємно урівноважені або сума діючих на систему зовнішніх і внутрішніх параметрів і вихідних сил дорівнює нулю.

Це положення дає змогу провести аналогію між рівновагою і сталим безпечним станом, для якого характерна збалансованість загроз і протидій у рамках життєвого простору підприємства. Такий рівноважний безпечний стан може бути сталим (тривалим), несталим (короткочасним) і байдужим.

Оскільки однією з визначальних характеристик для будь-якої системи є час, необхідно здійснити окремих розгляд статичного і динамічного стану рівноваги. Для цього розрізняють сталість рівноваги (здатність системи, що знаходиться під дією сил у рівновазі, після незначних відхилень повертатися в положення рівноваги) і сталість руху (здатність системи, що рухається під дією прикладених сил, практично не відхилятися від цього руху за яких-небудь незначних випадкових впливів).

У зв'язку із цим стан системи буде стало безпечним, якщо граничні значення неминуче, випадково і дискретно впливаючих на неї зовнішніх збурень викликають такі за величиною відхилення її від стану безпеки, що дають змогу цій системі повертатися у вихідне становище. Інтервал значень параметрів зовнішніх збурень, за яких система здатна стало функціонувати, пропонується називати областю безпеки.

Гомеостазис у цьому аспекті являє собою сталий стан безпеки системи у її взаємодії з навколишнім середовищем.

Гомеостазисом не можна вважати щось застигле, нерухоме. Це стан, що змінюється, залишаючись відносно постійним. Тобто в процесі управління рівнем економічної безпеки підприємства необхідно, незважаючи на вплив змін навколишнього середовища, домогтися незмінного функціонування підприємства. При цьому механізм управління безпекою можна вважати оптимально організованим тоді, коли для забезпечення стабільності будуть споживатися мінімально можливі величини витрат.

Під стаціонарним режимом розуміється циклічне повторення однієї і тієї ж послідовності станів системи. Стаціонарний стан системи є сталим, якщо за незначного відхилення від нього система повертається в цей стан. Якщо відхилення ростуть із часом, то такий стан характеризується як несталий.

Періоди життєдіяльності підприємства з позицій забезпечення економічної безпеки доцільно розділити на три типи, представлені в табл. 1.

Таблиця 1

Періоди життєдіяльності систем

Періоди	Характеристика
Стало стабільні	Для цих періодів величина загроз настільки незначна (але вони є завжди), що їх, як правило, недоцільно враховувати. Таке положення характерне для зовнішньої сталості – будь-які сигнали про порушення стабільності відразу гасяться ззовні і сама система мало піклується про свою економічну безпеку – це функція навколишнього середовища
Стало квазістабільні	Для цих періодів величина ризиків для окремих елементів системи досить значна. Але з якихось причин ризики враховуються лише епізодично і тільки для окремих видів діяльності
Стало перехідні	Для цих періодів характерно те, що ризики змінюються якісно, тобто поле ризиків змінює свій елементний склад і структуру

Як видно з табл. 1, будь-яка динамічна виробнича система може характеризуватися рівноважними, перехідними (процес зміни в часі параметрів системи, що має місце при переході її з одного рівноважного стану в інший) і періодичними (виконання робіт з технологічними й організаційними перервами) процесами. Сталим при цьому визначається стан рівноваги з наявністю перехідних і періодичних процесів.

У зв'язку з цим в системології виділяють два діаметрально протилежних поняття – «детермінований порядок» і «хаос». У разі детермінованого порядку будь-який елемент будь-якої системи підкоряється строго і неухильно визначеним заданим законам. Хаос – це відсутність будь-яких зв'язків, крім випадкових, причому неміцних, непередбачених у своїх результатах. Обидва ці поняття є науковими абстракціями, а процес підтримки безпеки життєдіяльності підприємства буде знаходитися поміж ними (рис. 1).

Оскільки підприємство прагне підтримувати сталість, будь-який перехідний період можна розглядати як спробу порушення сталості (ризик, ризикована дія, що знижує рівень економічної безпеки підприємства).

Умовою підтримки сталого стану економічної безпеки є забезпечення здатності системи після закінчення перехідного періоду реалізовувати можливості повернення в задане стаціонарне (рівноважне) становище. При цьому необхідно

Рис. 1. Простір безпеки періодів життєдіяльності

виділити додаткову умову економічної незалежності підприємства, коли система після несприятливих відхилень повертається в безпечне становище в основному за рахунок власних ресурсів.

З погляду організаційно-управлінського механізму забезпечення економічної безпеки можна окремо розглянути сталість організаційної системи управління як здатність утримувати об'єкт управління в ділянці рівноваги, передбаченої правилами функціонування.

Тобто під час розгляду сталості варто враховувати характер реакції динамічної системи на мале збурення її стану. Якщо які завгодно малі зміни стану системи починають наростати в часі, то система нестала і необхідні великі витрати на підтримку стану безпеки. Якщо малі збурення загасають згодом, то система стала. Можливі варіанти реакції і динаміки системи під впливом збурень приведені в табл. 2.

Сталість соціально-економічної системи, якою є підприємство, значно відрізняється від сталості технічної, фізичної системи, оскільки головною характеристикою в ній є не деякий рівноважний стан і здатність повертатися до нього у разі впливу збурення або збереження заданої траєкторії руху у разі протидіючих сил, а здатність ефективно використовувати, автономно видозмінювати ресурси свого розвитку, безупинно нарощувати показники своєї позитивної зміни, не збільшуючи або мінімізуючи витрати базових, непоновлюваних ресурсів.

Питаннями підтримки достатнього рівня сталості й економічної безпеки в процесі розвитку підприємства займається і так звана «теорія катастроф». За цією теорією поняття «катастрофа» застосовується для позначення якісних стрибків, перерв у лінійному розвитку. Підтримка безпечного стану підприємства не вимагає сталості параметрів його функціонування. «Якщо зміни параметрів системи перевищують можливості її адаптивного розвитку, то відбувається втрата сталості. При цьому, якщо після втрати сталості встановлюється коливальний періодичний режим, говорять про м'яку втрату сталості. Якщо ж система переходить в інший режим функціонування стрибком – про тверду втрату сталості» [2, с. 142].

Сталий розвиток – це спрямований рух з урахуванням обмежень, що накладаються зовнішнім середовищем і потенціалом підприємства. Ці обмеження визначають збалансованість, погодженість розвитку підприємства разом зі змінами самого середовища. Стало безпечний розвиток можна визначити як несуперечливий, збалансований гармонічний розвиток, тобто розвиток, який враховує економічні принципи й обмеження, за якого потреби в зростанні задовольняються без ризику для майбутньої діяльності підприємства.

Висновки. Кожне підприємство має самостійно визначати і підтримувати сталий безпечний стан, для якого характерна збалансованість загроз і протидій у рамках життєвого простору, коли граничні значення неминуче, випадково і дискретно впливаючих на підприємство зовнішніх збурень викликають такі за величиною відхилення його від стану безпеки, що дають змогу повертатись у вихідний стан. Інтервал значень параметрів зовнішніх збурень, за яких система здатна стало функціонувати, пропонується називати зоною безпеки. Умова підтримки сталого стану економічної безпеки вимагає забезпечення здатності системи після закінчення перехідних процесів розвитку повертатися в задане стаціонарний (рівноважний) стан. При цьому необхідно виділити додаткову умову економічної незалежності підприємства, коли система після несприятливих відхилень повертається в безпечний стан в основному за рахунок власних ресурсів.

Таблиця 2

Види перехідних періодів

Період	Характеристика
Сталі квазіперехідні	Для цих періодів характерна наявність зміни системоциклів, постійних переходів від однієї системи до іншої (наприклад, зміна устаткування, технології). У свою чергу, періоди життєдіяльності можуть мати різний рівень сталості
Несталі стабільні	Підприємство готове до переходу в новий (інший стабільний) стан, але немає поштовху (команди, дії), який би привів механізм розвитку в дію
Несталі квазістабільні	На підприємстві за удаваної підготовленості до переходу в новий стан наявні сили, що не дозволяють здійснити такий перехід
Несталі перехідні	Для цих періодів характерна наявність різних ділянок (підсистем, зон тощо), де йдуть перехідні процеси, але вони не пов'язані між собою, різноспрямовані і в окремі періоди змінюють якісні характеристики
Несталі квазіперехідні	Для цих періодів характерна випадкова зміна системоциклів. Зміна системоциклів може відбуватися закономірно, як це було за стало прагматичних періодів життєдіяльності систем і випадкового вибору з набору альтернатив (виникають інші загрози економічній безпеці підприємства)

Література:

1. Кавун С.В. Економічна безпека підприємства: інформаційний аспект: монографія. – Харків: ТОВ Щедра садиба плюс. – 2014. – 312 с.
2. Ковтун О.І. Стратегія підприємства: навч. посіб. – К.: Ліра-К. – 2014. – 680 с.
3. Судакова О.І. Управління стійкістю роботи підприємства для забезпечення економічної безпеки його розвитку // Економічний простір: Збірник наукових праць. – 2016. – № 112. – С. 168–176.
4. Шпак Н.О. Економічна стабільність суб'єктів господарювання в умовах хаотичного розвитку національної економіки України: навч. посіб. – К.: Ліра-К. – 2015. – 288 с.

Судакова О.І., Щеглова О.Ю., Гасенко О.А. Главная характеристика механизма управления экономической безопасностью развития предприятия

Аннотация. Основой обеспечения достаточного уровня экономической безопасности предприятия как предпринимательской структуры является поддержка его постоянного и максимально эффективного функционирования в настоящее время и накопление достаточного потенциала для сбалансированного развития и стабильного роста в будущем. При этом постоянство рассматривается как способность системы хранить движение намеченной траекторией, то есть поддерживать намеченный режим функционирования. Каждое предприятие должно самостоятельно определять и поддерживать постоянное безопасное состояние, для которого характерна сбалансированность угроз и противодействий в рамках жизненного пространства, когда предельные значения неминуемо, случайно и дискретно влияющих на предприятие внешних возмущений вызывают такие по величине отклонения его от состояния безопасности, что позволяют возвращаться в исходное состояние. Интервал значений параметров внешних возмущений, при которых система способна функционировать, предлагается называть зоной безопасности. Условие поддержки постоянного состояния экономической безопасности требует обеспечения способности системы по окончании переходных процессов развития возвращаться в за-

данное стационарное (равновесное) состояние. При этом необходимо выделить дополнительное условие экономической независимости предприятия, когда система после неблагоприятных отклонений возвращается в безопасное состояние в основном за счет собственных ресурсов.

Ключевые слова: экономическая безопасность предприятия, постоянство, экономическая безопасность развития предприятия, система управления экономической безопасностью предприятия.

Sudakova O.I., Shcheglova O.Yu., Hasenko O.O. The main characteristic of the mechanism of economic security management of the enterprise

Summary. The basis for providing sufficient economic security as a business structure is the support for its stable and maximum effective functioning now and accumulation of sufficient capacity for sustainable development and sustainable growth in the future. Thus, sustainability is seen as the system's ability to keep the intended movement trajectory, i.e. to support the planned mode of operation. Every company has to determine and maintain sustainable safe state, which is characterized by a balance of threats and countermeasures within the living space when the limit values of inevitably, accidentally, and discretely affecting the enterprise external disturbances cause such deviations in magnitude from its security state that allows returning to its original state. Interval of parameters of external disturbances, in which the system is able to function, is proposed to call security zone. Conditions of support for the state of sustainable economic security require ensuring the ability of the system of returning to the usual stationary (equilibrium) state at the end of the transition processes. At the same time, it is necessary to allocate additional condition of economic independence of the enterprise when the system after adverse deviations returns to a safe condition mainly at the expense of its own resources.

Keywords: economic security of the enterprise, stability, economic security of the enterprise development, management system of economic security of the enterprise.